

Науката и вярата в живота на Майкъл Фарадей Колин Ръсел

В резюме

Майкъл Фарадей (1791-1867) е един от най-известните британски учени, чийто открития преобразиха нашия свят, и който чрез своите лекции в Кралския Институт прокара нов път в общественото разбиране на науката. Преди всичко, той бил човек с дълбока вяра в Бога, чийто научни занимания са практикувани в светлината на християнският му мироглед, който оформя неговите взаимоотношения и действия, светоглед, който в някои случаи оказва по-пряко въздействие върху научните му теории. Тази статия подсказва, че един по-скоро “събирателен” отколкото “разделящ” модел описва най-точно науката и вярата в живота на Майкъл Фарадей.

Увод

Майкъл Фарадей (1791-1867) е първооткривателят на електромагнетизма, архитект на класическата теория на (електромагнитното) поле, откривател на два закона за електролизата и на голям брой химични съединения като бензола и хлорираните въглеводороди. Цялостното му научно творчество включва около 400 публикации. Той е един от най-изучаваните учени и до 1971 г. е привлякъл вниманието на повече биографи, отколкото който и да е друг учен¹. Неговите богословски възгледи бяха наскоро внимателно изследвани, особено от Г. Кантор², въпреки че една по-ранна статия от Р. Е. Д. Кларк се появява още през 1967.³ Тази студия ще се съсредоточи върху взаимодействията между вяра и наука в живота на Фарадей.

Корените на вярата у Фарадей

Когато, в по-късни години, Майкъл Фарадей бил запитан за своята религия, той отговорил: “Аз принадлежа на една много малка и презряна група от християни, позната, ако въобще може да се нарече позната, като Сандеманиани и като основа за нашата надежда служи вярата в Христос”.⁴ Това била вярата на неговите родители, която процъфтявала в един отдалечен край на Кумбрия и тя трябва дълбоко да е повлияла върху всяка една част от неговия живот. Основана в Шотландия от служителите на Превитерианската църква Джон Глас през 1724 г.,

За автора Проф. Колин Ръсел (FRSC - Fellow of the Royal

Society – член на кралското дружество, академик), е заслужил професор по История на Науката и Технологиата в Отворения Университет и е бивш завеждащ отдел за История на Науката и Технологиата в Отворения Университет и президент на Британското Общество за История на Науката. Някои от неотдавна издадените книги на проф. Ръсел включват биография на Майкъл Фарадей озаглавена Майкъл Фарадей: физика и вяра (OUP 2000).

тя се стремела към най-ранното, чисто християнство, разкрито на страниците на Новият Завет и била поощрявана от силновъздействащите богословски писания на зета на Глас, Робърт Сандеман. Подобно на мнозина по онова време, семейството на Фарадей вече имало дълга традиция на религиозно “различие” (несъгласие с Англиканската Църква). В първите години на 18 век Робърт Фарадей управлявал малко имение в областта Северозападен Йоркшир и на съответното време се присъединил към малката църква на Сандеман в Уенинг Банк, Клафам, Йоркшир. Именно там било мястото, където били възпитани децата на Робърт Фарадей – в атмосферата на простичко посвещение към своята църква, която била привлечена от авторитета на Библията с нейните високи изисквания към поведението на човека. Чисто евангелска, тяхната вяра била също силно калвинистка, като в същото време обичаите на църквата били взимани на сериозно.

Синът на Робърт, Джеймс, станал ковач в Малерстанг, на стария коларски (пешеходен) път от Шотландия за Лондон. И тогава, през 1791 г., Джеймс и неговата съпруга Маргарет се преместили в Лондон. Наскоро след това, през септември същата година, се родило третото им дете. То било наречено Майкъл, на името на бащата на Маргарет.

1 Три наскоро издадени тома са : Agassi, J. *Faraday as a Natural Philosopher*, Chicago and London: University of Chicago Press (1971), p. 1x.; Williams, L.P. *Michael Faraday*, London: Chapman & Hall (1965); Thomas, J.M. *Michael Faraday and the Royal Institution*, Bristol: Hilger (1991). Правени са няколко опита да бъдат публикувани писмата на Фарадей, последният (и най-успешен), от които е на James, F. *The Correspondence of Michael Faraday*, London: Institution of Electrical Engineers (or 1991).

2 Cantor, G. *Michael Faraday: Sandemanian and Scientist. A study of science and religion in the nineteenth century*, Basingstoke: Macmillan (1991).

3 Clark, R.E.D. *Hibbert Journal* (1967), 144-147.

4 Bence Jones, H. *The life and letters of Faraday*, London: Longmans (1870), vol. ii, pp.195-196.

Преминуваме през ранните детски години на голяма бедност, ограничено образование, чирачество при един книговец и опити за самообразование и продължаваме нашия разказ във времето, когато Фарадей пребивава в Лондонския Кралски Институт. Представен е там благодарение на химика Хъмфри Дейви, на чиито лекции е присъствал и през 1813 г. Фарадей е нает като асистент на Сър Хъмфри Дейви в Кралския Институт, където прекарва следващите петдесет и четири години, ставайки директор на своя собствена лаборатория през 1825. От 1816 Фарадей вече живеел там, високо в сградата и необезпокояван от натрапници, продължавайки детския си навик да посещава Сандеманската църква на Павлова алея в самия Лондон. Седмица след седмица той слушал четенето и представянето на Писанията и допринесъл със свои собствени мелодии за пеенето на химните. Постепенно, може би незабележимо, той възприел техните ценности като свои собствени и се идентифицирал по един по-дълбок начин с тяхната общност.

Личният свят на Фарадеевото семейство се обвързал неразривно с този на църквата. Сред девойките, посещаващи редовно събранията на Сандеман, била и Сара Бернар, дъщеря на Едуард Бернар, който бил презвитер в малката църква и член на старо Сандеманско семейство. Осъзнавайки, че е влюбен в нея, Фарадей започнал да я преследва с такава енергия, която обикновено била запазена за научните изследвания. Намеренията му се увенчали с пълен успех и на 12 юни 1821 г. те се оженили в Англиканската църква на Сейнт Фейтс (Св.Вяра, бел.пр.) в Лондон, където техният брак бил официално регистриран, въпреки че нямало богослужение.

Наскоро след сватбата, Фарадей пожелал да се присъедини към Сандеманската църква, в която неговата съпруга вече две години членувала. Техният брак най-вероятно е ускорил това негово действие, въпреки че, когато Сара го попитала защо не са обсъждали по-рано присъединяването му, той дал паметния отговор: “Това е между мен и моя Бог”. Да се причисли към църквата било, в известен смисъл, естествената последица на един процес, който започнал в детството и това означавало много за Фарадей. След като счел за необходимо “да разбира и да вярва в ИСТИНАТА, и да изразява готовност да върши всичко, което Христос е заповявал”, той приел полагането на ръце, святата целувка и сърдечното приветстване в това малко общество от вярващи в Лондон.

У дома, в своята лична Светая Светих в Кралския Институт, Фарадей можел да се отпусне свършено и със задоволство да посрещне разширеното Сандеманово семейство на вярата. Повечето недели били прекарвани в тяхната църква, където времето за

общение било поместено между две други служби за поучение и молитва, всяка една от които често продължавала по три часа. След такъв духовен маратон, имало изобилие от време за семейно общение и следващите събирания били в сряда вечер. През седмицата Майкъл Фарадей посещавал други вярващи от Сандеманианите, особено онези, които били в нужда. Това се превърнало повече от задължение след неговото одобрение за дякон (1832) и презвитер (1840) и постепенно той бил привлечен да проповядва в събранията на Сандеманианите в Лондон и далеч извън града. Физикът Джон Тиндал, който не обичал поклонението на Бога в църква, но иначе симпатичен съвременник биограф на Фарадей, отнасял ежедневната енергичност на Фарадей на “неговите неделни упражнения”, като добавя към това, че “той пие от един извор в неделя, който освежава неговата душа за цялата седмица”. Трябва да се запитаме сега как тази вяра взаимодействала с Фарадеевата наука. Два възможни модела възникват.

Разделящ модел

Това е традиционният възглед, че една огромна пропаст разделя науката и вярата. Това са два различни свята, раздалечаващи се една от друга същности.

Според думите на самия Фарадей:

“Няма никаква философия [наука] в моята религия ... въпреки че няма ни най-малка вероятност естествените дела на Бога да дойдат в противоречие с възвишените неща, които принадлежат към нашето бъдещо съществуване, и всичко, което е свързано с Него, трябва вечно да Го прославя, и все пак аз не мисля, че изобщо е необходимо да се свързват изучаването на естествените науки с религията и в моите взаимоотношения със себеподобните, това, което се отнася до религията и това, което се отнася до науката, винаги са били две отделни неща.”

Джон Мюриг Томас пише:

“Спокоен в сигурността на своите религиозни убеждения, той е бил необезпокояван от очевидния конфликт между науката и вярата. Той би могъл безпощадно да критикува спиритуалистите за наивността на тяхната вяра, докато в същото време, като своите приятели, Сандеманианите – да приеме буквалната истина на Библията. Решителен в своя стремеж към отличие като преподавател и посветен на достигането на най-високите стандарти на Кралския Институт в Св. Албимаръл, той приел с пълно спокойствие примитивните богословски възгледи на своите приятели вярващи, събиращи се дома за поклонение на Павлова Алея, недалеч от Св. Алдърсгейт.”⁵

5. Thomas, J. M. *op. cit.*, (1), pp. 116-117.

6. Tyndall, J. *Faraday as a Discoverer*, London: Longmans (1868), p.178.

С други думи научните занимания са държани настрана от религиозните убеждения. Картината е тази на *разделяне*.

Джефри Кентър го е изразил по един по-различен начин: “Когато Фарадей слезе от личния свят на неговия дом в обществения свят на неговите лекции, една маска се настанява на лицето му. Понеже тук той не е 'у дома', и трябва да се среща с ценности чужди на онези от Сандеманианизма, които напълно владеели атмосферата в неговите частни стаи. При положение, че при толкова много хора има разлика между частния и обществения живот, това не е особено забележително. Нито пък е изненадващо, че в изкуствения, дори сковаващ свят на Театъра на Кралския Институт, една лекция би трябвало да се изнесе като представление, където 'маската' е необходима и очаквана.”

Има, обаче, още един елемент в анализа на Кантор и това е *селективността*. Той продължава с твърдението, че в “обществената сфера на Кралския Институт, Фарадей избягвал онези аспекти на пълната със светска суета земя, които оказват неблагоприятен ефект върху Сандеманианизма.” Със сигурност такъв е случаят с всички въпроси, които биха се възприели като спорни, например възрастта на земята, универсалният характер на Потопа и еволюционната връзка между видовете. Тези полемични теми Фарадей прилежно избягвал. Всъщност те били толкова далече от неговите непосредствени проекти, че никога не биха могли да се нарекат сериозни кандидати за разискване.

И така, разделено или избирателно, Фарадеевата религия може да бъде видяна като отклоняваща се от неговата наука. Но, защо това да бъде така? Отговорът изглежда се крие в две съвременни нему движения, на които Майкъл Фарадей реагираше.

Романтичният идеализъм

Това било движение, което дължало много на немската *Naturphilosophie*. Нейното наблягане върху “съюза/единството/сливането” е отразено на практика от романтичните поети като Уърдзуърт и Коулридж и има доказателство, че подчертаната от романтиците свързаност на цялото творение, се е оказала полезна на Фарадей в развитието на някои от научните му идеи (вж по-долу). Но там, където това единство се е прилагало към Бога и човека или към Бога и Вселената, Фарадеевата сандеманска вяра се е надигала в отхвърляне на това твърдение. Нещо повече, романтичното наблягане върху интуицията като средство за достигане на истината, било то в религията или в науката, било напълно несъвместимо с разбирането му за откровение чрез Библията или чрез опитностите. Затова идеята за единство и връзка между науката и религията била анатема за Майкъл Фарадей.

Природно богословие

Това било специфично британско явление, така както е популяризирано в писанията на Пейли и в трактатите Бриджуотър (т.е. “мост над реката”), обобщени в сбитата фраза: “от природата, към Бога на природата”. И все пак тази идея често среща реакция от страна на евангелистите, защото изглежда, че поставя разума над откровението, природата над Писанията. Ето защо, когато Фарадей произнася прочутата си фраза: “Няма никаква “философия” в моята религия”, той всъщност е отричал, че това научно знание (“философия”) би могло да хвърли светлина върху религията или да доведе хората до Бога.

И все пак, дори и когато всичко това е признато, проблемите си остават. Има силни доказателства, които навеждат на мисълта, че Фарадей не може да е имал предвид, че няма изобщо никаква връзка между научната и религиозната истина. Както неговия биограф Пиърс Уилиъмс се изразява: “най-дълбоките му интуиции относно физическия свят произтичат от неговата религиозна вяра във факта, че природата има Божествен произход”. Ние можем сега да отидем дори още по-далеч и да видим как същата тази вяра е придала значение, цел и форма на целият му живот, както научен, така и посветен на друго. Дори и неговия приятел, агностик, Джон Тиндъл разпознал, че “неговото религиозно чувство и неговата философия не биха могли да бъдат разглеждани отделно едно от друго”⁶. Един алтернативен модел изглежда много по-добре съответства на фактите.

Събирателен модел

Тук може да се види как науката и Сандеманската вяра си взаимодействат по много разнообразни начини.

(а) Призив към науката

Като млад чирак, Фарадей бил дълбоко неудовлетворен. Придобиването на книговезки умения (да се научи да подвързва книги), въпреки че само по себе си било ценно, нямало никога да удовлетвори една нужда, която той бързо започнал да осъзнава. Работейки сред книги навсякъде около себе си, той закопнял за знание, за среща с истината за природата, точно както Сандеманиановата му вяра го уверявала в достъпа му до истината за Бога.

Въпреки че той не се изразявал точно по този начин, изглеждало сякаш Сандеманианизмът и науката биха могли да бъдат партньори близнаци в едно начинание, което било препоръчано много отдавна от Франсиз Бейкън, който писал за двете “книги” на Писанията и на природата. Много години по-късно, самият Фарадей говорел за “книгата на природата”, че била “написана от Божия пръст”⁷.

6 Tyndall, J. *Faraday as a Discoverer*, London: Longmans (1868), p.178.

7 Cantor, G. *op. cit.*, (6), p. 200.

Съществува изумителен изоморфизъм (имащи еднаква форма) между Фарадеевата наука и вяра, които само един събирателен модел може да съгласува едно с друго. светогледа му, наложен от неговата религия.⁹ Оттогава насам, както един коментатор се изказва: “Фарадей, съвсем буквално, си е играел в полетата на Господа”¹⁰

Единият от аспектите на Фарадеевият призив към науката бил овладяните от него превъзходни експериментални умения.⁸ Тиндъл веднъж отбелязъл, че той бил “най-великият експериментален философ, който светът някога е познавал”. Тези умения може да са дошли от манипулативните способности на неговия баща, който бил ковач, умения, които Фарадей ревностно и с голямо старание усвоил. В един по общ смисъл, Сандеманианизмът насърчавал ръчните похвати, постоянство и духът на интелектуално търсене.

(б) Концепциите на науката

Винаги е било всеизвестно затруднението да се докаже връзката между метафизичните вярвания и познавателните части на науката. И все пак има два примера от науката на Майкъл Фарадей, където такива връзки са твърде възможни.

Теории за електромагнитното поле

В продължение на много години Фарадей е насочвал своите търсения в областта на електричеството и магнетизма. Упорито са го занимавали въпроси от рода на как всъщност влиянията, електрични и магнетични, са били предавани. Имало две сравнително прости обяснения, които той отхвърлял. Едното било за материалните атоми като онези, предложени от химика Джон Далтон. Другото било за старото учение за действие на разстояние: телата са привлечени едно към друго без каквито и да е междинни тела да предават въздействието напред по веригата, така да се каже. Най-накрая Фарадей дошъл до своята теория за “полетата”, които представлявали един вид механични посредници за пренасяне на енергия на разстояние.

Вероятно е бил също задължен за някои подобни идеи на италианския математик от осемнадесети век Р. Дж. Боскович. Но, в добавка на тази “светска” идея, може да има и една внесена от теологията. Преди няколко години беше открит един документ в библиотеката на Института на Електроинженерите, един частен меморандум от Фарадей, който той никога не е възнамерявал да публикува, написан с цел да си изясни своите идеи за атомите и полетата. За разлика от неговите публикувани статии, то съдържа няколко препратки към Бога, в една от които си задава въпроса дали Бог не би могъл със същата лекота да постави “сила” около *point centres*, така както би могъл около материалните *nuclei* (ядра). Неговата вяра във един всемогъщ Бог го довела до идеята за *point centres* и оттук до идеята за полета около тях. Професор Тревор Ливиър от Торонто, който открил този документ, отбелязал, че тези нови идеи “прилягали към

Парамагнетизмът на газовете

Фарадей също се отнесъл към теорията, че всички вещества, които не са реално парамагнетични (т.е. не се подреждат веднага в права линия, когато са поставени в магнитно поле) би трябвало вместо това да проявяват диамагнитно поведение (т.е. да имат тенденцията да се разполагат под прав ъгъл спрямо магнитната ос). Така че това, което се прилага за твърдите тела и течностите би трябвало да се приложи и за газовете. Първоначалните резултати били разочароващи, но Фарадей изглежда е бил стимулиран от едно откритие, направено през 1847 от Италианския учен Микеле Банчалари, а именно диамагнетизъм в пламъка (който се оказва, в края на краищата, горящ газ). След повтарянето на голяма част от откритията на Банчалари, той показал, че много от простите газове са диамагнетични, но че кислородът е значително парамагнетичен. Този изненадващ резултат е бил използван за формулирането на теория на земния магнетизъм, която използвала факта, че кислорода е парамагнетичен. Въпреки че съдържа грешка, тази теория изглежда потвърждава още веднъж великата взаимосвързаност на цялата вселена, така внимателно изучавана от науката. Отчасти това може да е било наследство от Романтизма, но Пиърс Уилиъмс вероятно е бил прав, когато е писал: “Неговата твърдо отстоявана вяра в единството на силите на материята ... разкриват неговата вяра в хармонията в творението, извикано в съществуване чрез доброто дело на Създателя, който направил цялата вселена да функционира в единна хармония.”¹¹

(в) Науката като средство за общуване

Фарадей бил един от най-великите учени, предаващи научното знание по най-превъзходен начин въпреки че в по-ранните години е взимал уроци по ораторско изкуство.

8. Един забележителен случай е, когато той изолира бензол чрез дестилация на китова мас. Неотдавнашни проучвания са установили, че сместа съдържа над 300 химически съединения, много от които Фарадей е можел да отдели едно от друго. Kaiser, R. *Angew. Chem.Int. Edn.* (1968), 7, 345.

9. Levere, T. H. *British Journal for the History of Science* (1968) 4, 95-107.

10. Berman, M. *Social change and scientific organization*, London: Heinemann (1978), p.162.

11. Williams L. P. *op. cit.*, (1), p.396.

Чрез избягване на традиционното маниерничене на риториката или усуканата логика, той на практика възпроизвеждал стила на най-добрите проповедници в неговата Сандеманска църква (като не използвал нито един от цветущите изрази дори на най-великите проповедници като Уесли). Той пишел обстойни бележки и разработвал темите си с големи подробности. Онези учени днес, които съжаляват за своята неспособност да общуват ефективно биха направили добре, ако си вземат бележка от похватите на Майкъл Фарадей. Преди всичко, те би трябвало да прочетат неговата *Химическа история на свещта* (1860-1). Нека само един редовен член на неговата слушателска аудитория да говори от името на всички.

Нито един внимателен слушател не си е тръгнал от някоя лекция на Фарадей без да са се разширили границите на неговото духовно видение и без да е почувствал, че въображението му е било стимулирано към нещо отвъд излагането на физическите факти.

(2) Приложението на науката

Химия

През първите години на деветнадесети век химията била считана като голям благотворител на човечеството и Фарадей намирал, че това твърде добре се съчетавало с неговата Сандеманска вяра. Той говорел за “Божиите дарове”, дадени в полза на човека, за природата, действаща “за нашето добро” и за приложението на научните закони, допринасящо за човешкото благоденствие. Като най-голям английски химик на времето си, той предприел много дребномащабни анализи като свое обичайно, редовно занимание и много бил търсен заради своите химически заслуги извън Кралския Институт.

Английското сдружение на лоцманите

През 1836 година Фарадей бил назначен като научен съветник към Английското сдружение на лоцманите (съюз, който бил упълномощен да управлява Британските фарове). Консултирали се с него за вентилацията, електрическото осветление, отоплителните масла и пр. Енергията му била неизчерпаема. Дори през 1860, когато бил на 69 години той дал следния доклад:

В петък отново отидох до Доувър ... надявайки се да заваря пътищата почистени от снега; в посока към маяка те все още бяха блокирани, но преодолявайки плетове, стени и полета, успях да стигна до там и да направя необходимите проучвания и наблюдения.

Науката трябвало да бъде приложена в полза на обществото, в този конкретен случай в откритото море. Той остро осъзнавал човешката слабост, също както и величието на природата, на които силно се наблягало в книгата Йов, която в неговата Библия била най-дебело подчертаната книга в Стария Завет.

(д) Начин на живот чрез науката

В своите лични взаимоотношения в науката, Фарадей показал, че това, което неговите опоненти са могли да окарикатурят като престорена набожност, е било в действителност простичко проявление на неговата Сандеманианска вяра. Въпреки че можел да се ядоса, той никога не бил отмъстителен и въпреки че Дейви отначало се отнасял цинично към него през ранният етап от неговата кариера, когато работел като асистент на Дейви, след това никога не чул критика от своя бивш наставник, но просто се завъртал на пети и си тръгвал. И земните почести, които един брилянтен учен би могъл да очаква да получи, били отхвърлени с презрение, в това число, Председателство на Кралското Общество и дори рицарство.

Повдигнат е бил въпроса, доколко някой толкова “неземен” като Фарадей, би могъл да бъде щастлив да получи една доста щедра сума за времето (до 1000 английски лири на година). Като Сандеманианин, обаче, той бил посветен на един библейски възглед за богатството, който включваал предписания като “*Не можеш да служиш на Бога и на мамона* [световните ценности] (Мат 6:24) и “*Търсете първо Божието царство*” (Мат 6:33).

Интересно свидетелство, свързано с неговата вътрешна вяра идва от неговите Библии (старата авторизирана версия, разбира се – KJV), която е била изследвана от Х. Т. Прат.¹² Те съдържат множество бележки, които подсказват известни християнски ценности, които Фарадей съхранявал в сърцето си. И така, има съвсем забележителни вертикални линии, написани с молив на фона на дългият абзац, съдържащ този последен стих и много други, включително:

Любовта към парите е корена на всяко зло.

(1 Тим. 6:10); и

Недейте си събира съкровища на земята, гдето молец и ръжда ги изяжда, и гдето крадци подкопават и крадат. Но, събирайте си съкровища на небето, гдето молец и ръжда не ги изяжда, и гдето крадци не подкопават нито крадат

(Мат 6:19-20).

Физикът Джон Тиндъл, колега в Кралския Институт, поддържал, че до 1830-те външният доход на Фарадей бързо се стопил до нулата и ние знаем, че в по-късните години заплатата му, включваща бонус от 200 английски лири, за заслуги към Английското сдружение на лоцманите, често не е била взимана. Твърди се, че той би могъл да печели по 5000 лири стерлинги на година след 1832 г., само да е пожелал.¹³

¹²Pratt, H.T. *Bulletin for the History of Chemistry* (1991) 11, 40-47; препечатано в *Science & Christian Belief* (1993) 5, 103-115.

¹³Thompson, S. P. *Michael Faraday: his life and work*, London: Cassell (1991), p. 63

А Фарадей никога не патентовал нито едно от своите изобретения. Всичко това допълва явната представа за човек, който отдавал малко значение на световното богатство. Има много доказателства в ръкописите на Фарадей, които потвърждавали това гледище. Не е изненадващо, че още един стих, маркиран открояващо се в неговата Библия, бил Галатяни 6:9: *“Да не ни дотегнува да вършим добро; защото, ако се не уморяваме, своевременно ще пожънем”*.

Последните години

До 1860-те било ясно, че Фарадей, който сега бил в своите седемдесет, ще трябва да посрещне пенсионирането си с всичките загуби, които неизбежно биха последвали. През 1864 г. той се оттеглил от презвитерският си пост в Сандеманската църква и през 1865 г. слязъл от поста завеждащ Дома на Кралският Институт и прекъснал дългогодишните си връзки с Английското сдружение на лоцманите. През оставащите две години на живота си той бил до голяма степен ограничен до своя стол у дома и хората, които идвали да го виждат, били толкова много впечатлени от неговото спокойствие, колкото и от оттеглянето му от света на науката, на която той служил толкова дълго.

Едно кратко писмо, което той написал през 1861 до de la Rive разкрива част от вътрешната сила, която извличал от своята християнска вяра, когато светът, който той познавал толкова дълго време започвал да се разпада около него.

Такъв мир би могъл да бъде единствено дар от Бога и тъй като Той е този, който го дава, защо трябва да се страхуваме? Неговият неизказан дар в лицето на Възлюбеният Му Син е основата за непоклатима надежда.¹⁴

Когато приближавал края, хора, които го посещавали и се грижели за него, свидетелствали за неговата тиха увереност. В моменти на яснота, той говорел за своята утеха в Христа и пребъдвал върху такива пасажки като 23-ти и 46-ти псалом. И тогава, на 25 август 1867 г., докато си седял тихо в своето учебно кресло, той починал.

Четири дни по-късно се състояло погребението му в гробището Хайгейт в Северен Лондон. Само най-близките от семейството му и няколко лични приятели присъствали. По негова молба нямало никакви пищни церемонии.

Според Сандеманианския обичай, тялото му било положено да почива в земята “неосветено” с църковна церемония, без религиозна служба (защото никъде не е изисквана такава в Писанията) и в съвършена тишина. Отпред на гроба, на един обикновен камък били изписани следните думи:

МАЙКЪЛ ФАРАДЕЙ

роден на 21 септември 1791 г.
починал на 25 август 1867 г.

Епитафията от един негов приятел агностик била: “Справедлив и верен рицар на Бога”.

Майкъл Фарадей, що се отнася до науката, бил една класа над другите – един гигант сред пигмеи. В своя синтез на наука и християнство, в силната си увереност в авторитета на Писанията и в простичката си вяра в Христа, Фарадей бил типичен представител на голяма група надарени учени, живяли както преди, така и след него. За тях и за него, задачата на научното изследване не е била само вълнуваща и удовлетворяваща. В един истински смисъл на думата, тя била християнското им призвание.

14. T Letter to A. de la Rive, 19 September 1861.

Докладите на Фарадей

Докладите на Фарадей се публикуват от Института за наука и религия Фарадей, от колежа „Св. Едмунд“ в Кеймбридж, CB3 0BN, Великобритания, благотворителна организация за образование и проучвания (www.faraday-institute.org). Този доклад е преведен на български от Любка Танчева, Ирина Алексиева и Елеонора Енчева.

Изразени са мненията на самите автори и те не представляват непременно гледната точка на института. Студиите на Фарадей обхващат широко многообразие от теми, свързани с взаимодействията между науката и религията. Пълен списък на текущи статии на Фарадей можете да видите на www.faraday-institute.org, откъдето могат да бъдат свалени безплатни копия в PDF формат.

Дата на публикуване: Януари 2009. ©The Faraday Institute for Science and Religion.